

26

Desembre
2014

Butlletí de l'Arxiu
Municipal de Cambrils

L'Arxiu t'informa

Cambrils i Montbrió acorden col·laborar per conèixer i divulgar el patrimoni cultural

El passat 12 de novembre l'Ajuntament de Cambrils i el de Montbrió van signar un acord històric, pel qual es comprometen a treballar conjuntament en la recerca i divulgació del patrimoni cultural que comparteixen. Aquest patrimoni compartit és fruit de segles de veïnatge, que han portat a utilitzar conjuntament el territori: per exemple, amb l'aprofitament conjunt dels molins fariners hidràulics de la riera de Riudecanyes, dels cursos d'aigua o dels camins que portaven des de la costa cap a l'interior. A més, des del segle XII fins al 1622 Cambrils i Montbrió van formar un sol municipi.

El conveni té com a objectiu estudiar aquest patrimoni (tant els documents com els objectes, els espais i els elements de patrimoni immaterial) i valoritzar-lo.

El conveni serà el marc general dins del qual s'aniran desenvolupant accions concretes sobre diferents aspectes. A l'horitzó hi ha la commemoració, l'any 2022, del 400 aniversari de la signatura de la Concòrdia de 1622, un document que va ser aprovat tant per cambrilencs com per montbrionencs i que va posar fi al municipi conjunt.

Estudi i divulgació d'un document

Com a primer fruit d'aquesta col·laboració, s'ha treballat conjuntament en el coneixement, divulgació i valorització d'un document singular del fons de l'Ajuntament de Montbrió que aporta informació sobre ambdós municipis i sobre l'entorn més immediat.

Es tracta d'una llibreta generada per la torre de telegrafia òptica que hi havia instal·lada a Montbrió el 1875, i que podeu conèixer més extensament a la darrera pàgina d'aquest butlletí.

El document s'ha pogut contextualitzar gràcies a la recerca que els darrers anys han impulsat el Museu d'Història de Cambrils i l'Arxiu Municipal de Cambrils en col·laboració amb els investigadors que estan realitzant les recerques més avançades sobre la telegrafia òptica a Catalunya, i que pertanyen a l'Associació Catalana d'Enginyers Tècnics de Telecomunicació i a l'Asociación de Amigos del Telégrafo de España.

Un d'aquests investigadors, l'enginyer Jesús Sánchez Miñana, va pronunciar el 20 de novembre al Centre Cultural de Cambrils una conferència sobre telegrafia òptica, dins de la qual va fer la presentació científica d'aquesta llibreta.

A dalt, signatura del conveni i mostra de la llibreta de telegrafia òptica, per part de Mercè Dalmau, alcaldessa de Cambrils, Vicenç Ferré, alcalde de Montbrió, Francesc Garriga, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Cambrils i Carmina Blay, regidora de Patrimoni de l'Ajuntament de Montbrió.

A baix, l'investigador Jesús Sánchez Miñana presenta la llibreta de telegrafia òptica de en un moment de la seva conferència.

El moixó que apareix a la capçalera d'aquest butlletí reproduïx una il·lustració del *Llibre d'ordinacions* de 1525-1889, del fons de l'Ajuntament de Cambrils. Es troba a la part interior de les cobertes del llibre i, possiblement, va ser dibuixat per un dels escrivans que van intervenir en algun moment de la seva redacció.

Aquest tipus d'esbossos són relativament habituals en els llibres d'època medieval i moderna. Ens permeten conèixer aspectes de la vida quotidiana dels qui els escrivien o els utilitzaven.

Anar a estudi: ensenyament a Cambrils (segles XVIII-XX)

Aquesta tardor, l'àrea de Cultura de l'Ajuntament de Cambrils va organitzar la IXa edició del cicle de memòria de tardor, dedicada a la realitat de l'ensenyament a Cambrils entre els segles XVIII i XX.

Les diferents activitats del cicle van servir per evidenciar (a partir de la historiografia publicada i dels documents dels arxius) en quin context legal, social, econòmic i cultural van desenvolupar la seva feina els mestres que van exercir a Cambrils des del 1711 (data de la primera notícia coneguda sobre un mestre, contractat pel govern municipal per ensenyar els xiquets) fins a la dècada de 1970, quan es va implantar l'Ensenyament General Bàsic i el boom demogràfic va fer ampliar el nombre de centres escolars a Cambrils.

També va ser l'ocasió perquè moltes persones de diferents edats desgranessin els seus records dels anys escolars (a partir de la dècada de 1930) i algunes altres parlessin de la seva experiència com a mestres.

Algunes de les conclusions més repetides al llarg de les activitats van ser: la precarietat dels espais destinats a l'ensenyament (fins a la construcció dels col·legis privats dels Hermanos i les Monges a finals del segle XIX, i del col·legi públic Joan Ardèvol el 1960); el desigual nivell de l'ensenyament entre xiquets i xiquetes, i també en funció de cada mestre; la dedicació vocacional de molts dels mestres, recordada amb estimació pels seus alumnes; l'esforç que molts alumnes i les seves famílies feien per obtenir una mínima escolarització; l'impacte emocional que l'experiència escolar va tenir en la formació de moltes persones.

Tot plegat va anar esdevenint al llarg d'una conferència, dues taules rodones, una projecció d'imatges (que va esdevenir un taller participatiu d'identificació de fotografies) i una ruta històrica (comentada per l'Arxiu Municipal de Cambrils i el Museu d'Història de Cambrils) que va permetre descobrir usos escolars en diferents espais urbans, amb el suport de documents, objectes i testimonis de persones.

Al llarg de la ruta *Espais d'escola* es van anar presentant documents i objectes. A la imatge, els participants comenten un llistat d'alumnes en un dels llocs on hi va haver un col·legi

Presentació del cicle a càrrec de Francesc Garriga, regidor de Cultura, i conferència de Josep Bertran Cuders

Participants a la taula rodona *Ser alumne a Cambrils*: Salvadora Borrut, Josep M. Siuró, Josep M. Calvo, Paz Gavalda i Lluís Font

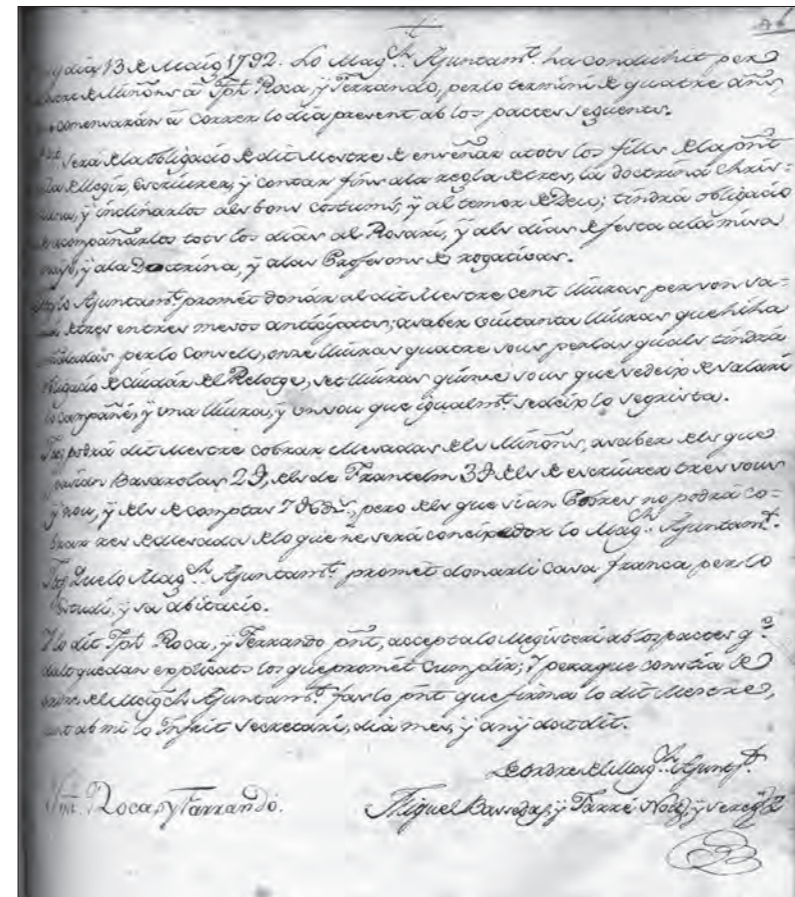

Taula rodona *Ser mestre a Cambrils*, amb Rosa Mas, Fèlix Pérez, Ramon Farrés, Montserrat Ortoneda i Maria-Antònia Gilibets

Els participants a la ruta es van retratar al lloc tradicional on es feien les fotografies de grup dels alumnes del col·legi dels *Hermanos*, la porta de la capella

Contracte del mestre (1792)

CAT/AMCAM/01/02.02.01/167.16 Llibre de comptes (1722-1789), f. 46r

Aquest és el primer document que es coneix a Cambrils amb les condicions concretes en què treballaven els mestres. És el contracte que van signar l'Ajuntament de Cambrils i el mestre Josep Roca i Ferrando el 13 de maig de 1792.

En aquell moment, feia almenys 80 anys que Cambrils comptava amb un mestre, encara que no sabem si de manera continuada. La primera referència coneguda és del mestre Nicolau Martí, contractat el 1711, però d'ell (i de la quinzena d'altres mestres que trobem anotats a la comptabilitat municipal al llarg del segle XVIII) només en sabem el nom, el salari i algunes obligacions que tenien a més de l'ensenyament (com veurem tot seguit). En canvi, fins al 1814 no hi ha documentada cap mestra de xiquetes.

Es tracta d'un document de redactat concret i detallat. Com veurem tot seguit, resulta molt aclaridor per entendre com funcionava l'ensenyament a finals del segle XVIII. Cal assenyalar que està redactat en català (la llengua d'ús habitual entre la població), tot i que des de 1768 un reial decret prohibia usar en l'ensenyament cap altra llengua que no fos el castellà.

Consta de quatre parts: l'encapçalament, el bloc de clàusules, l'acceptació del mestre de totes les condicions i les signatures autògrafes del secretari que l'havia redactat (el notari Miquel Bassedas, que actuava en nom de l'ajuntament) i del mateix mestre.

L'encapçalament

El document comença amb la creu dibuixada a la part superior del full. Al primer paràgraf es dona la data, es presenten els dos actors del document (l'ajuntament i el mestre) i s'indica quin és l'objecte del document: «ha conduhit per mestre de minyons [...] per lo termini de quatre anys». El verb «conduir» s'usava per anomenar les contractacions de serveis municipals.

Les clàusules

Al segon paràgraf es detallen les obligacions del mestre. En primer lloc es descriu l'ensenyament: «serà de la obligació de dit mestre de ensenyar a tots los fills de la present vila de llegir, escriurer y contar fins a la regla de tres». Després, es descriuen les seves obligacions d'educació religiosa: «la doctrina christiana y inclinar-los als bons costums y al temor de Déu; tindrà obligació de acompanyar-los tots los dias al rosari, y als dias de festa a la missa maijó y a la doctrina y a las profesons de rogativas».

Als paràgrafs 3, 4 i 5 s'exposen les obligacions de l'ajuntament: donar-li un salari anual de 100 lliures i facilitar-li l'espai on exercir i una vivenda. Malauradament no es diu quina era aquesta casa-col·legi.

El salari el pagaven entre l'ajuntament, el campaner i el sagristà, per la qual cosa se suposa que aquests dos últims devien exigir-li algun tipus de tasca o ajuda. Pel que fa a l'ajuntament, a més de l'ensenyament li exigia tenir cura del rellotge.

El paràgraf 4 estableix que, per complementar el seu sou, el mestre podia cobrar mesades als xiquets matriculats (a excepció dels pobres, que no pagaven res). La gradació de preus que s'indica ens serveix per conèixer els diferents nivells de l'ensenyament:

1. Els del nivell inicial, que aprenien les beceroles (les primeres nocions de lectura), pagaven 2 sous.
2. Els que començaven a llegir amb «el Frantelm», és a dir, amb el *Llibre dels bons amonestaments* de fra Anselm Turmeda, pagaven 3 sous.
3. Els que aprenien a escriure pagaven 3 sous i 9 diners.
4. Els que aprenien a comptar pagaven 7 sous i 6 diners.

Per saber-ne més

- TARÉS LAGUNAS, Manel. «Mestres, rellotgers i organistes. Aproximació a l'ensenyament a Cambrils durant el segle XVIII». A *Anjub. Quadern de cultura tradicional i popular*, núm. 6 (Cambrils: L'Anjub, 2003, p. 4-10

El document protagonista

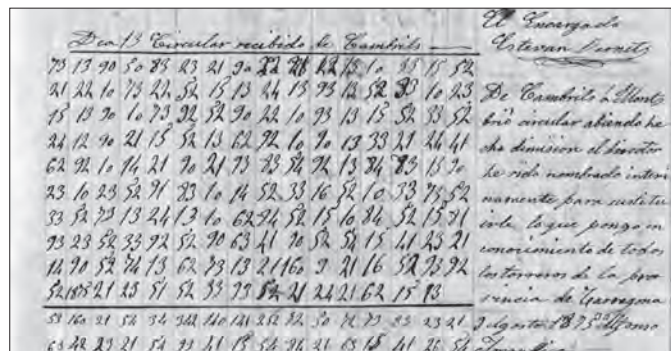
Llibreta de la torre de telegrafia òptica de Montbrió (1875)

El conveni signat entre els ajuntaments de Cambrils i de Montbrió, que s'explica a la primera pàgina, ha donat protagonisme a un document del fons de l'Ajuntament de Montbrió que aporta informació sobre les relacions que mantenien ambdós municipis en un moment ben particular. Es pot consultar prèvia sol·licitud a l'Ajuntament de Montbrió.

Es tracta d'una llibreta generada pels homes que treballaven a la torre de telegrafia òptica que hi havia instal·lada al capdamunt del campanar de l'església de Sant Pere de Montbrió. El torrer que estava de guàrdia hi anava anotant els telegrams que rebia de les altres torres amb què es comunicava (Cambrils, Riudoms, Mont-roig...) i els que enviava formant senyals codificats amb els braços metàl·lics mòbils instal·lats damunt de la torre. El primer telegrama correspon al dia 1 de febrer de 1875 i l'últim al 10 de novembre del mateix any.

Es tracta d'un document únic, perquè no es coneix cap altra llibreta generada per les torres de telegrafia òptica que van funcionar arreu de l'Estat entre 1848 i 1875 arreu de la Península Ibèrica.

La divulgació d'aquesta llibreta ve a completar les descobertes que els darrers anys s'havien fet sobre telegrafia òptica a Cambrils i al seu entorn. Gràcies a ella s'ha pogut constatar que les torres cambrilenques de telegrafia òptica que s'havien habilitat el 1850 (la de l'Esquirol i la que es va afegir damunt de la torre medieval de l'ermita de la Mare de Déu del Camí) continuaven en actiu el 1875, ja que intercanviaven missatges amb la de Montbrió.

Un document únic

Formalment és un volum enquadernat, de mida foli amb tapes de cartró, que conté un total de 65 pàgines escrites. En cada pàgina, la informació s'agrupa com una taula de continguts amb diferents columnes. La major part de l'espai està ocupat per les xifres que servien per transmetre els missatges. A la columna de la dreta hi podem llegir els mateixos telegrams transcrits a llenguatge humà, i anotacions que el mateix torrer feia sobre el funcionament del sistema.

En aquesta pàgina, per exemple, podem veure un telegrama que el dia 13 d'agost de 1875 la torre de l'ermita de Cambrils va

enviar a la torre de Montbrió. A l'esquerra llegim els números que, desxifrats a partir del codi que coneixien els torrers, contenien el missatge transcrit a la dreta: «*El encargado Estevan Vernet. De Cambrils a Montbrió, circular. [H]abiendo hecho dimisión el director, he sido nombrado interinamente para sustituirle. Lo que pongo en conocimiento de todos los torreros de la provincia de Tarragona. 9 agosto 1875. Alfonso Amandi*»

Pobles que necessitaven comunicar-se

Els missatges relacionats amb la guerra són els més abundants a la llibreta. D'una banda, perquè el 1875 el sistema l'impulsava el governador militar de Tarragona. De l'altra, perquè s'estaven vivint els darrers mesos de la III Guerra Carlina, molt viva al nostre territori perquè eren molt a prop els nuclis liberals (als pobles de la plana, principalment) i els carlins (en pobles i masos de les muntanyes de Prades i del Priorat, entre altres). Era més necessari que mai comunicar-se amb rapidesa, per avisar d'escaramusses militars i de la circulació dels grups armats liberals (les milícies) i carlins (les partides).

Per exemple, el 28 de febrer la torre de Montbrió va enviar aquest missatge a la de Cambrils: «*Macario Comes, selador de telégrafos, al llegar a la riera Riudecañas encontré rota línea férrea, un poste tumbado, en dicho poste tres hombres no del gobierno. Yo me escapado y soy presentado al comandante militar Montbrió y dado parte a las tres de la tarde*».

Cal tenir en compte que entre Montbrió i Cambrils confluen dues línies de telegrafia òptica: la que baixava de l'interior pel Priorat i la que pujava paral·lela a la costa. La comunicació entre aquestes dues torres servia, doncs, perquè els missatges passessin d'una línia a l'altra, de tal manera que les notícies que arribaven de Falset per la línia de l'interior, a partir de Cambrils podien anar fins a Tarragona per la línia de la costa.

Altres missatges tractaven incidències del funcionament: si hi havia boira, si es necessitava una nova ullera de llarga vista, si arribava nou personal o en mancava. De vegades el torrer explica que no ha pogut transmetre una notícia perquè l'altra torre no responia i havia hagut d'esperar durant hores o bé portar personalment el missatge fins al poble veí.

Alguns d'aquestes missatges han permès a l'investigador Jesús Sánchez Miñana esbrinar que aquestes torres estaven preparades per funcionar de nit, gràcies a uns llums instal·lats als extrems dels braços mòbils. No sabem com funcionaven aquests llums ni com es protegien per tal que el vent o la pluja no els apaguessin, però la seva existència és indubtable (molts dels missatges es passen de nit) i constitueix tota una novetat. La primera anotació de la llibreta, de l'1 de febrer de 1875, diu: «*anoche no pude recibir el parte, el farol cuatro se cayó abriéndose entero. Por eso llega hombre Riudoms dando parte a comandancia militar y a torre telegráfica*».

Arxiu Municipal de Cambrils

Plaça de l'Ajuntament, núm. 4. 43850 CAMBRILS.
Tel. 977 794 579, ext. 3061 www.cambrils.cat, arxiu@cambrils.cat
Horari: Dilluns, dijous i divendres de 9.30 a 14.30
Dimarts i dimecres de 9.30 a 14.30 i de 16 a 19

AJUNTAMENT DE CAMBRILS
Cultura

L'ARXIU
municipal de Cambrils